

Απαντήσεις Γνωστό

A1. : Βλέπετε φυλλάδιο φροντιστηρίου Άρτιο σελ.4,16

B1.

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς

Ο Αριστοτέλης ξεκινά το Βιβλίο Β' από εκεί που είχε μείνει στο τέλος του Βιβλίου Α', στη διατύπωση της άποψης περί ύπαρξης δύο ειδών αρετής. Επαναλαμβάνει, λοιπόν, ότι οι αρετές είναι οι διανοητικές και οι ηθικές. (Το μόριο «δή» φανερώνει ότι πρόκειται για επανάληψη - ανακεφαλαίωση όσων έχουν προαναφερθεί).

Οι **διανοητικές αρετές** είναι οι αρετές που σχετίζονται με το «κυρίως έλλογον» μέρος της ψυχής και σε αυτές ανήκουν η σοφία, η σύνεση και η φρόνηση, ενώ οι **ηθικές αρετές** είναι αυτές που σχετίζονται με το «έλλογον» μέρος της ψυχής, το «ὡσπερ τοῦ πατρὸς» και σε αυτές ανήκουν η ανδρεία, η δικαιοσύνη, η γενναιότητα κ.λπ. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι αρετές -και των δύο ειδών- σχετίζονται με το λογικό μέρος της ψυχής. Αντιθέτως, το «ἄλλογον» μέρος, που σχετίζεται με την τροφή, την ανάπτυξη του οργανισμού, τα κατώτερα πάθη και τις ορμές του ανθρώπου δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τις αρετές.

Ο Αριστοτέλης αφού διέκρινε την αρετή σε διανοητική και ηθική, εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο γεννιέται η αρετή, την προέλευση της και τους απαραίτητους για την ύπαρξη της όρους. Κατά την άποψη του, η διανοητική αρετή, κατά κύριο λόγο, γεννιέται και αυξάνει με τη διδασκαλία. Την ευθύνη για την καλλιέργεια και τη διάδοση των αρετών έχουν οι δάσκαλοι και το εκπαιδευτικό σύστημα της πολιτείας. Η διδασκαλία των αρετών προϋποθέτει, επίσης, εμπειρία και μεγάλο χρονικό διάστημα. Η λέξη «πλειϊον» δηλώνει ότι υπάρχουν και άλλοι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η ανάπτυξη των διανοητικών αρετών, τους οποίους όμως ο Αριστοτέλης αποφεύγει να αναφέρει εδώ.

Για τις ηθικές αρετές το μέσον απόκτησης τους είναι ο εθισμός. Εξαρτάται, επομένως, από τον ίδιο τον μαθητευόμενο και τη θέληση του να ασκηθεί στην απόκτηση των αρετών εκείνων που θα τον οδηγήσουν στην ευδαιμονία, στην τελείωση του. Για να στηρίξει αυτή την άποψη, χρησιμοποιεί την ετυμολογική συγγένεια που έχει η λέξη «ηθική» με τη λέξη «έθος». Για τον Αριστοτέλη η σχέση μεταξύ των λέξεων αποκαλύπτει και τις σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων.

Από τον ορισμό της ηθικής προκύπτει το συμπέρασμα ότι καμιά από τις ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτη στον άνθρωπο. Έτσι, ο Αριστοτέλης απορρίπτει την αριστοκρατική αντίληψη σύμφωνα με την οποία η αρετή είναι δώρο της φύσης, που δίνεται στον άνθρωπο από τη γέννηση του. Την αντίληψη αυτή είχαν εκφράσει ο Όμηρος, ο Τυρταίος, ο Θέογνις, ο Πίνδαρος και ο Ξενοφών στο έργο του «Αγησίλαος». Αυτοί

διατύπωναν την άποψη ότι μόνο οι άριστοι, οι εκλεκτοί ήταν δυνατόν να κατέχουν την αρετή.

Ο Αριστοτέλης τονίζει ότι οι ηθικές αρετές δεν συνδέονται με τη φύση, δεν είναι έμφυτες. Αντιθέτως, αποκτώνται με αγώνα και άσκηση και με τη συνήθεια. Ο άνθρωπος δεν είναι φύσει ενάρτεος αλλά καθίσταται με την άσκηση ενάρτεος. Για να αποδείξει μάλιστα αυτή τη θέση με επαγωγικό συλλογισμό, χρησιμοποιεί το παράδειγμα της πέτρας και της φωτιάς, οι ιδιότητες των οποίων αντίθετα με τις ηθικές αρετές υπάρχουν εκ φύσεως. Η πέτρα και η φωτιά δεν μπορούν να αλλάξουν κατεύθυνση στην κίνηση τους (η μια κινείται προς τα κάτω και η άλλη προς τα πάνω), επειδή η φορά τους είναι καθορισμένη από τη φύση.

Ο Αριστοτέλης στο τέλος της ενότητας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι καμιά ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη (φύσει) δεν είναι όμως και ενάντια στη φύση (παρά φύσιν). Ο εθισμός, παρόλο που δεν υπάρχει στη φύση, εντούτοις τη συμπληρώνει και την υπηρετεί, αφού δίνει στον άνθρωπο τον τρόπο να αναπτύξει τις προδιαθέσεις (δύναμεις) σε ικανότητες (ενέργεια)

ή δ' ηθική εξ ἔθους περιγίνεται

Σε αντίθεση με τις διανοητικές αρετές, οι οποίες καλλιεργούνται με τη διδασκαλία, οι ηθικές αρετές γίνονται κτήμα του ανθρώπου με τη συνήθεια. Όσο δηλαδή ένας άνθρωπος συνηθίζει να ενεργεί με κάποιον τρόπο, τόσο περισσότερο αποκτά στο χαρακτήρα του την ιδιότητα αυτής της πράξης του. Δηλαδή, με το να συνηθίζει να εθίζεται ένας άνθρωπος σε δίκαιες, γενναίες κ.λπ. πράξεις, γίνεται δίκαιος, γενναίος κ.λπ. (στη δεύτερη ενότητα θα το εξηγήσει αναλυτικά ο Αριστοτέλης). Γίνεται, λοιπόν, κατανοητό ότι στις ηθικές αρετές -σε αντίθεση με τις διανοητικές, όπου ο δίδασκαλος έχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο- αυτός που έχει την κύρια ευθύνη για την απόκτηση και την καλλιέργεια τους είναι ο άνθρωπος που προσπαθεί να τις αποκτήσει. Με την προσπάθειά του να εθιστεί στις ανάλογες ενέργειες, με το ζήλο και τη βούληση να γίνει ένα ηθικό και ενάρτεο ον, καταφέρνει, μετά από συνειδητή επανάληψη και συνειδητή απόκτηση της συνήθειας, να αποκτήσει πλέον την ηθική αρετή.

Η ίδια άποψη διατυπώνεται και από τον Πλάτωνα, ο οποίος λέει «τό πᾶν ἦθος διά ἔθος», δηλαδή ότι ο χαρακτήρας του ανθρώπου διαμορφώνεται από τη συνήθεια. Μάλιστα, ο Πλάτωνας λέει ότι ο άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει κάποια ψυχικά χαρακτηριστικά ήθη από τα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του

τοῦνομα ἔσχηκεν:

Για να στηρίξει ο Αριστοτέλης τη θέση του ότι η απόκτηση της ηθικής αρετής οφείλεται στη συνήθεια, χρησιμοποιεί την ετυμολογική συγγένεια των λέξεων : ηθική - έθος. Το "ήθος" είναι εκτεταμένος τύπος της λέξης "ἔθος" (προφερόταν : έεθος). Για τον Αριστοτέλη οι σχέσεις μεταξύ των λέξεων (=των σημαινόντων) απεικονίζουν τις σχέσεις και μεταξύ των πραγμάτων(=των σημαινόμενων) που δηλώνουν οι λέξεις. Οι λέξεις, γι' αυτόν, δεν είναι απλοί ήχοι, αλλά σχετίζονται και μεταξύ τους και με τα πράγματα που δηλώνουν. Βρίσκοντας τη σχέση ανάμεσα στις λέξεις, πιστεύει ότι θα ανακαλύψει και τη σχέση ανάμεσα στα σημαινόμενα (= πράγματα που δηλώνονται με τις λέξεις).

B.2

Ο Αριστοτέλης θα οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν εκ φύσεως στον άνθρωπο. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγείται ακολουθώντας την παρακάτω συλλογιστική πορεία:

α. Αρχικά, λέει ότι όσα υπάρχουν εκ φύσεως ακολουθούν την εξής πορεία: πρώτα υπάρχουν ως δυνατότητες και μετά γίνονται πράξεις. Για παράδειγμα τις αισθήσεις πρώτα τις κατέχουμε, έχουμε προικιστεί με αυτές από τη φύση μας και μετά εκτελούμε τις αντίστοιχες ενέργειες (βλέπουμε, ακούμε κ.λπ.).

β. Από την άλλη πλευρά για τις ηθικές αρετές ακολουθείται η αντίθετη πορεία: πρώτα κάνουμε τις ηθικές πράξεις -και μάλιστα πολλές φορές- και ύστερα γινόμαστε κάτοχοι της ηθικής αρετής. Ακολουθείται μια πορεία ανάλογη με αυτήν των τεχνών.

γ. Άρα, οι ηθικές αρετές, αφού ως προς την απόκτηση τους δεν ακολουθούν την πορεία που ακολουθούν όσα υπάρχουν εκ φύσεως, σημαίνει ότι δεν ανήκουν σε όσα υπάρχουν εκ φύσεως. Επομένως, οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν έμφυτες στον άνθρωπο, αλλά είναι επίκτητες.

ἄ γάρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιούντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί

Στο σημείο αυτό έρχεται ο Αριστοτέλης να επεξηγήσει την άποψη που διατύπωσε προηγουμένως, ότι δηλαδή, όπως οι τέχνες, έτσι και οι ηθικές αρετές γίνονται κτήμα του ανθρώπου, αφού προηγουμένως εξασκηθεί με την επανάληψη πολλές φορές στην αντίστοιχη τέχνη ή ηθική πράξη.

Η επεξήγηση της θέσης αυτής θα γίνει πάλι με τη χρήση παραδειγμάτων. Αναφέρεται πρώτα το παράδειγμα της οικοδομικής τέχνης· την τέχνη αυτή δεν την κατέχει κανείς εκ φύσεως, ώστε στη συνέχεια να προχωρά στην εφαρμογή της, δηλαδή στο χτίσιμο σπιτιών. Αντιθέτως, ακολουθείται αντίστροφη πορεία: με το να προβαίνει κανείς πολλές φορές στην ενέργεια της οικοδόμησης, με το να χτίζει πολλές φορές, φτάνει στο σημείο να αποκτήσει τη γνώση της οικοδομικής τέχνης.

Ακολουθεί και δεύτερο παράδειγμα, αυτό με την κιθαριστική τέχνη. Κανείς δεν την κατέχει χωρίς κάποια προηγούμενη διαδικασία μάθησης, ώστε να μπορεί να παίζει κιθάρα. Αντιθέτως, πρώτα παίζει κιθάρα ο άνθρωπος και, μάλιστα, πολλές φορές, και στη συνέχεια -μετά από συνεχείς επαναλήψεις- γίνεται κάτοχος της κιθαριστικής τέχνης. Με τα παραδείγματα αυτά, ο Αριστοτέλης, εκτός από το ότι διασαφηνίζει το πώς αντιλαμβάνεται τη χρονική σχέση που υπάρχει μεταξύ δυνάμεως και ενεργείας, πετυχαίνει και κάτι άλλο: υπογραμμίζει τη σημασία που έχει η έμπρακτη εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων για την ουσιαστική απόκτηση μιας αρετής ή μιας τέχνης. Η οικοδομική τέχνη ή η τέχνη της κιθάρας δεν μπορεί να αποκτηθεί παρά μόνο με τη συνεχή, πρακτική εξάσκηση στους τομείς αυτούς. Αυτές οι θέσεις του Αριστοτέλη αποδεικνύουν την πίστη του ότι καμιά τέχνη δεν υπάρχει έμφυτη στον άνθρωπο, αλλά όλες είναι αποτέλεσμα εξάσκησης και συνεχούς προσπάθειας.

Την ίδια άποψη, ότι δηλαδή η τέχνη κατακτάται με την εξάσκηση, τη συναντούμε και στον Πλάτωνα, ο οποίος λέει ότι και το παιδικό παιχνίδι είναι μια μορφή εξάσκησης για την τέχνη που το παιδί προορίζεται να ασκήσει στο μέλλον.

Οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεία ἀνδρεῖοι

Στο σημείο αυτό ολοκληρώνεται η συλλογιστική πορεία του Αριστοτέλη, με τη διατύπωση της θέσης του σχετικά με τις ηθικές αρετές. Σύμφωνα με τη θέση αυτή - η οποία προήλθε ως αποτέλεσμα του συλλογισμού του - οι άνθρωποι αποκτούν τις ηθικές αρετές, αφού προηγουμένως επαναλάβουν πολλές φορές τις αντίστοιχες ηθικές πράξεις. Δηλαδή, αφού κάποιος πράξει επαναληπτικά και για πολλές φορές, πράξεις δίκαιες, ανδρείες, σώφρονες, θα γίνει τελικά κάτοχος αυτών των αρετών, δηλαδή θα γίνει δίκαιος, ανδρείος, σώφρων. Με τον τρόπο αυτό, ο Αριστοτέλης ολοκληρώνει την αναλογία που έκανε ανάμεσα στις τέχνες και τις ηθικές αρετές, δείχνοντας με παραδείγματα τον παρεμφερή τρόπο, με τον οποίο αποκτά κάποιος μια τέχνη ή μια ηθική αρετή. Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνουν κάποιες παρατηρήσεις:

1. Ο Αριστοτέλης για άλλη μια φορά δείχνει να μην αποδέχεται την παλιά αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία οι ηθικές αρετές υπάρχουν έμφυτες στους ανθρώπους και πιο συγκεκριμένα είναι φυσικό χάρισμα των ευγενών, των άριστων. Αντιθέτως, πρεσβεύει την άποψη ότι κανένας άνθρωπος δε γεννιέται με έμφυτη την αρετή, αλλά ότι όλοι μπορούν να γίνουν κάτοχοι της με συνεχή και συνεπή προσπάθεια, με τον εθισμό τους στην τέλεση ηθικών πράξεων.

2. Ωστόσο, στο σημείο αυτό μπορεί εύλογα να δημιουργηθεί μια απορία: ο Αριστοτέλης είπε ότι με το να κάνουμε ανδρείες και δίκαιες πράξεις γινόμαστε ανδρεῖοι και δίκαιοι, ότι δηλαδή ο άνθρωπος γίνεται ηθικός, αφού προηγουμένως συνηθίσει να πράττει ηθικές πράξεις. Όμως, πώς γίνεται να κάνει αυτές τις ηθικές πράξεις αν δεν είναι ηθικός; Μήπως στο σημείο αυτό υπάρχει ένα αδύνατο σημείο στο συλλογισμό του; Πραγματικά, εύκολα θα λέγαμε ότι ίσως συμβαίνει κάτι τέτοιο, καθώς, σύμφωνα με τη λογική, η τέλεση μιας ηθικής πράξης απαιτεί να είναι κάποιος ηθικός. Όμως, ο Αριστοτέλης δε θα αφήσει αναπάντητη αυτή την απορία· σε άλλο σημείο του έργου του θα εξηγήσει ότι απλώς η τέλεση μιας ηθικής πράξης δε συνεπάγεται ότι αυτός που την τελεί είναι και ηθικός άνθρωπος. Για να θεωρηθεί, αντιθέτως, κάποιος ηθικός, θα πρέπει να τηρούνται οι εξής προϋποθέσεις:

α. Να τελεί τις πράξεις του έχοντας **ακριβή γνώση** αυτού που πράττει και όχι να κάνει συμπτωματικά κάτι το σωστό και ηθικό.

β. Να προβαίνει στις ηθικές αυτές ενέργειες με οδηγό του τη **συνειδητή επιλογή και προτίμηση του** για τις πράξεις αυτές καθ' αυτές. Δηλαδή, να επιτελεί το ηθικό απλά και μόνο επειδή αγαπά τη συγκεκριμένη πράξη και όχι για να προκύπτει κάποιο άλλο όφελος από την πράξη αυτή. Θα πρέπει, δηλαδή, οι ηθικές ενέργειες να είναι αυτοσκοπός και όχι μέσο επίτευξης άλλων σκοπών. Και μάλιστα η τέλεση αυτών των πράξεων να είναι και αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής. γ. Να εκτελεί αυτές τις ενέργειες με ένα **σταθερό και αμετάβλητο τρόπο**. Δηλαδή, οι ηθικές πράξεις του να μην είναι σποραδικές, αλλά να αποτελούν κανόνα στη ζωή του.

Από όλα αυτά, λοιπόν, γίνεται κατανοητό το περιεχόμενο της φράσης «γινόμαστε δίκαιοι, σώφρονες κ.λπ., όταν κάνουμε το δίκαιο, το σώφρων κ.λπ.» και κατανοούμε ότι δεν υπάρχει καμιά αδυναμία στη σκέψη αυτή, καθώς -όπως εξήγησε ο Αριστοτέλης- το να ενεργεί κάποιος ηθικά, δε σημαίνει ότι είναι και ηθικός, αν αυτή η ενέργεια δε γίνεται υπό τις προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

B3. Βλέπε εισαγωγή σχολικού: σελ.: 152: « Πριν από όλα όμως.....σελ.:153»

B4. ούσης: ουσία, εξουσία/ ουσιαστικός, εξουσιαστικός

ἔσχηκεν: ευεξία, κάτοχος, σχέση, ἔξη/ σχετικός, ἀσχετος

πεφυκότων: φύση, φυτό, ευφυία/έμφυτος, ευφυής

χρησάμενοι: χρήση, χρήμα, χρέος/ χρηστικός, ἀχρηστος, εύχρηστος.

Μανθάνομεν: μάθηση, μάθημα, μαθηματικός/μαθησιακός, ημιμαθής

Άγνωστο

Μετάφραση

Γ1.

Νομίζω δηλαδή πως όλοι σας το ξέρετε, ότι ως τώρα έχουν γίνει πολλά τέτοια γεγονότα, που στην αρχή όλοι τα θεώρησαν συμφορές και τους συμπονούσαν αυτούς που έπαθαν, ύστερα όμως αντιλήφθηκαν ότι αυτά τα ίδια ακριβώς είχαν γίνει αιτία μεγίστων αγαθών. Και γιατί να πάμε μακριά; Ακόμα και σήμερα μπορούμε να διαπιστώσουμε, ότι οι πρώτες πόλεις, εννοώ την Αθήνα και την Θήβα, έφτασαν σε μεγάλη ακμή όχι με ειρήνη, παρά με αυτά που αφού δυστύχησαν πρώτα με τον πόλεμο, ύστερα αποκατέστησαν τους εαυτούς τους πάλι και ότι από αυτές η πρώτη απέκτησε την ηγεμονία της Ελλάδας, η δε δεύτερη τόσο μεγάλη έχει γίνει σήμερα, όσο ποτέ κανένας δεν το περίμενε να γίνει. Διότι η φήμη και η δόξα συνηθίζουν να αναπτύσσονται όχι με την ησυχία, αλλά με τους αγώνες.

Γ.2 ύμᾱς: ἔ

Πόρρω: πορρωτάτω

ἀγαθῶν: εὖ

αὐτάς: ὑμῶν αὐτῶν

ἡγεμόνα: ἡγεμόσι

οἶμαι: ᾧτο (ᾧετο)

ὑπέλαβον: ὑπειλήφθαι

τοῖς παθοῦσι: τοῖς πεισομένοις

ἔγνωσαν: γνοιή

καταστᾱσαν: κατάστηθι

Γ3. α) ὑμᾱς: Υποκείμενο του απαρεμφάτου οὐκ ἄγνοεῖν

συμφοράς: Κατηγορούμενο στο ἄς μέσω του συνδετικού εἶναι

τοῖς παθοῦσι: επιθετική μετοχή ως αντικείμενο στο συνηχθῆσθησαν

τι: αιτιατική ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο δεῖ

λέγειν

λαβούσας: κατηγορηματική μετοχή συνημμένη στο αντικ. του εὐροῖμεν

ἄν

ἡγεμόνα: κατηγορούμενο μέσω της καταστᾱσαν στο τήν μέν .

Γ3. β)

Με ειδικό απαρέμφατο:

Ὁ ρήτωρ εἶπεν τὰς γὰρ ἐπιφανείας καὶ λαμπρότητας, οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγῶνων γίγνεσθαι φιλεῖν.

Με ειδική πρόταση:

Ὁ ρήτωρ εἶπεν γὰρ ὅτι αἱ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγῶνων γίγνεσθαι φιλοῖεν.

